

Wyrok z dnia 19 października 1995 r.

II URN 47/95

W sprawach o rentę inwalidzką z tytułu pobytu w obozie koncentracyjnym pominięcie przez sąd orzekający dowodu z wyników wnioskowanej przez biegłego lekarza obserwacji psychiatrycznej, bez wyjaśnienia przyczyn dla których wnioskodawca odmówił jej poddania się i bez poinformowania go o skutkach prawnych takiej odmowy, stanowi rażące naruszenie art. 3 § 3 w związku z art. 233 § 1 i 2 k.p.c. wobec szczególnej troski i opieki ze strony instytucji państwowych należnej kombatantom oraz ofiarom represji wojennych w myśl preambuły ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17 poz. 75 ze zm.).

Przewodniczący SSN: Maria Tyszel (sprawozdawca),  
Sędziowie SN: Andrzej Kijowski, Maria Mańkowska

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Witolda Bryndy, po rozpoznaniu w dniu 19 października 1995 r. sprawy z wniosku Andrzeja K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w W. o rentę inwalidzką w związku z pobytem w obozie koncentracyjnym, na skutek rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości [...] od wyroku Sądu Apelacyjnego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 10 listopada 1994 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 17 sierpnia 1994 r., [...] i sprawę przekazał temuż Sądowi do ponownego rozpoznania.

### U z a s a d n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w W., decyzją z dnia 24 stycznia 1994 r., odmówił Andrzejowi K., urodzonemu 4 sierpnia 1944 r., przyznania renty inwalidzkiej w związku z pobytem w obozie koncentracyjnym z tego powodu, że orzeczeniem Wojewódzkiej Komisji Lekarskiej do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia w W. z dnia 11 stycznia 1994 r. nie został on zaliczony do żadnej grupy inwalidów zarówno z ogólnego stanu zdrowia jak i w związku z pobytem w obozie.

W odwołaniu, wniesionym do Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie, wnioskodawca podtrzymał żądanie przyznania renty inwalidzkiej w związku z pobytem w obozie koncentracyjnym zarzucając, że komisje lekarskie nie uwzględniły faktu, że urodził się w hitlerowskim obozie koncentracyjnym Stutthof, a przebywając kilka miesięcy jako nasciturus, następnie przez siedem miesięcy jako niemowlę w

obozie był traktowany tak samo jak matka-więźniarka, a więc represjonowany i prześladowany, co przyczyniło się do powstania wielu poważnych chorób w dzieciństwie między innymi nerwicy depresyjnej, lękowej psychozy i wielu schorzeń wewnętrznych.

Wyrokiem z dnia 17 sierpnia 1994 r., [...] Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie oddalił odwołanie, ustalając na podstawie opinii biegłych sądowych: psychiatry - neurologa, internisty - kardiologa - gastroenterologa, a następnie po przedłożeniu przez wnioskodawcę szeregu dokumentów lekarskich i opinii psychiatry-neurologa, że wnioskodawca pomimo pewnych odchyień od stanu prawidłowego, nie jest inwalidą zarówno w związku z pobytem w obozie koncentracyjnym, jak i z innych przyczyn. Wprawdzie biegły neurolog-psychiatra dr U. wskazywał na potrzebę poddania wnioskodawcy obserwacji szpitalnej na oddziale psychiatrycznym, jednakże wobec odmowy wnioskodawcy, który nie wyraził na nią zgody podając, że ze względów rodzinnych "nie może sobie na to pozwolić", Sąd Wojewódzki uznał zebrany materiał dowodowy za wystarczający zwłaszcza, że z opinii biegłego wynikało iż obserwacja psychiatryczna wnioskodawcy byłaby potrzebna dla ewentualnego ustalenia inwalidztwa wnioskodawcy z ogólnego stanu zdrowia.

Sąd Apelacyjny w Warszawie, do którego wnioskodawca wniósł rewizję, prawomocnym wyrokiem z dnia 10 listopada 1994 r. [...] oddalił rewizję dzieląc zarówno ustalenia, jak i rozstrzygnięcie Sądu Wojewódzkiego.

W rewizji nadzwyczajnej od tego wyroku Minister Sprawiedliwości wnosił o jego uchylenie oraz o uchylenie poprzedzającego go wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 17 sierpnia 1994 r. [...] i o przekazanie sprawy temuż Sądowi do ponownego rozpoznania zarzucając, że obydwa wyroki zostały wydane z rażącym naruszeniem prawa, w szczególności art. 3 § 2 k.p.c. oraz art. 12 ust. 1 i ust. 3 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17 poz. 75 ze zm.).

Rozpoznając sprawę Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Słuszny jest zarzut rewizji nadzwyczajnej, że wyroki Sądów obu instancji zostały wydane z rażącym naruszeniem prawa, w szczególności art. 3 § 2 k.p.c. a poprzez wydanie orzeczeń w sprawie niedostatecznie wyjaśnionej do stanowczego rozstrzygnięcia, z rażącym naruszeniem również art. 12 ust. 2 pkt 1 i ust. 3 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.), zwanej dalej ustawą o kombatantach.

Jak podkreślono w uzasadnieniu rewizji nadzwyczajnej,

przepis art. 12 ust. 2 pkt 1 ustawy o kombatantach daje uprawnienia do świadczeń pieniężnych i innych osobom, które zostały zaliczone do jednej z grup inwalidów, wskutek inwalidztwa pozostającego w związku z pobytem w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady oraz w innych miejscach odosobnienia, o których mowa w art. 3 pkt 2 ustawy. Dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego na tle stosowania ustawy z dnia 23 października 1975 r. o dalszym zwiększeniu świadczeń dla kombatantów i więźniów obozów koncentracyjnych (Dz. U. Nr 34, poz. 186) oraz ustawy z dnia 26 maja 1982 r. o szczególnych uprawnieniach kombatantów (Dz. U. Nr 16, poz. 122 ze zm.) przyjmowało jednolicie, że osobę urodzoną w obozie koncentracyjnym i przebywającą w nim po urodzeniu, należy uważać za więźnia obozu koncentracyjnego (vide uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 1977 r. II UZP 20/77 - OSNCPiUS 1978 nr 2 poz. 29). Dzieci urodzone w obozach koncentracyjnych były bowiem traktowane tak samo jak ich matki więźniarki. Nie istniała żadna możliwość stworzenia lepszych warunków w obozie dla takiego dziecka. Jeżeli więc zostanie wykazane, że inwalidztwo osoby urodzonej w obozie koncentracyjnym pozostaje w związku z pobytem w tym obozie, to ma ona prawo do renty inwalidy wojennego przewidzianej w przepisach o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin. Orzecznictwo to nie straciło aktualności po wejściu w życie ustawy o kombatantach.

Za inwalidztwo pozostające w związku z pobytem w obozach koncentracyjnych - stosownie do art. 12 ust. 3 cyt. ustawy - uważa się inwalidztwo będące następstwem zranień, kontuzji bądź innych obrażeń lub chorób powstałych w związku z tym pobytem. Dla byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych, ubiegających się o renty inwalidów wojennych obowiązuje szczególny tryb postępowania orzeczniczego przy rozpatrywaniu tych spraw przez komisje lekarskie do spraw inwalidztwa i zatrudnienia, a także i przez biegłych sądowych, określony przepisami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 czerwca 1983 r. w sprawie zasad działania komisji lekarskich do spraw inwalidztwa i zatrudnienia... (Dz. U. Nr 36, poz. 166), które weszło w życie 23 lipca 1983 r. Przed tą datą obowiązywało rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 1968 r. (Dz. U. Nr 31, poz. 206 ze zm.) w oparciu o które Prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w porozumieniu z Urzędem do Spraw Kombatantów oraz Zarządem Głównym ZBOWiD wydał wytyczne nr 7 z dnia 24 grudnia 1975 r. (Znak: Os 70-10/75) celem prawidłowego stosowania zasad orzecznictwa w przypadkach badania byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych i kombatantów. Zgodnie z tymi wytycznymi za pozostające w związku z pobytem w obozie koncentracyjnym komisje lekarskie uznają w szczególności następstwa zranień, kontuzji i innych obrażeń oraz choroby, które powstały w czasie pobytu w obozie lub po zwolnieniu, a do powstania których przyczyniły się warunki pobytu w obozie lub następstwa

tych chorób. Należą do nich:

- I. utrwalony poobozowy zespół pourazowy,
- II. wieloukładowa nieodwracalna przewlekła choroba poobozowa (tzw. K.Z. Syndrom), jako późne następstwa obozowej traumatyzacji psycho-somatycznej,
- III. poobozowa astenia przewlekła postępująca (z dominacją objawów neuro-psychicznych lub somatyczno-wegetatywnych),
- IV. poobozowe przedwczesne starzenie.

Słusznie podkreślono też, że biegły sądowy psychiatra-neurolog dr U. w swej opinii wskazał na potrzebę obserwacji psychiatrycznej wnioskodawcy dla ewentualnego ustalenia inwalidztwa wnioskodawcy: "z ogólnego stanu zdrowia". Z opinii tej wynika też, że wnioskodawca odmówił poddania się obserwacji "ze względów rodzinnych".

Obydwa Sądy orzekające w sprawie nie wyjaśniły przyczyn, dla których wnioskodawca odmówił poddania się obserwacji szpitalnej oraz nie poinformowały go o skutkach prawnych takiej odmowy, dzieląc w całej rozciągłości opinię biegłego.

Zdaniem Sądu Najwyższego, w składzie orzekającym, omawiana opinia biegłego budzi poważne wątpliwości w tej części, w której biegły wyraził pogląd, że obserwacja psychiatryczna wnioskodawcy byłaby potrzebna dla określenia, czy jest on inwalidą z innych przyczyn niż urodzenie się i pobyt w obozie koncentracyjnym. Jeśli bowiem stan zdrowia wnioskodawcy, a raczej istniejące u niego odchylenia od stanu prawidłowego wymagają, dla prawidłowej oceny stopnia ich nasilenia, obserwacji psychiatrycznej, to przedwczesnym jest przesadzanie przez biegłego o przyczynach tego ewentualnego inwalidztwa. Obserwacja psychiatryczna może bowiem dostarczyć dodatkowego materiału dowodowego nie tylko dla ustalenia inwalidztwa ale również - wobec charakteru stwierdzonych schorzeń - dla ustalenia przyczyny jego ewentualnego inwalidztwa. Wprawdzie powołane w uzasadnieniu rewizji nadzwyczajnej, wytyczne Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, nie stanowią norm prawnych i nie są wiążące dla sądów, jednakże jest faktem notoryjnym sądownie, że schorzenia wskazane w tych wytycznych mogą (choć nie wszystkie z nich muszą) być następstwem pobytu w obozach koncentracyjnych.

Podzielając w pełni stanowisko Sądów orzekających, że sam fakt urodzenia się wnioskodawcy w obozie koncentracyjnym i przebywania w nim podczas pierwszych siedmiu miesięcy życia, nie stanowi podstawy do stwierdzenia u niego KZ-syndromu oraz, że przedłożone w sprawie różne ekspertyzy nie potwierdzają faktu istnienia inwalidztwa u wszystkich osób będących w okresie wczesnego dzieciństwa więźniami tych obozów, Sąd Najwyższy jest zdania, że skoro biegły sądowy wskazał na potrzebę przeprowadzenia obserwacji psychiatrycznej, obowiązkiem Sądu było dążenie do wyjaśnienia przyczyn odmowy wnioskodawcy poddania się tejże obserwacji. Na rozprawie przed Sądem Najwyższym w dniu 19 października 1995 r. wnioskodawca

przedkładając wyniki badań lekarskich córki wyjaśnił, że nie odmawiał poddania się obserwacji, jednakże z uwagi na wyznaczenie zabiegu operacyjnego córki w Centrum Zdrowia Dziecka, prosił o jej inny termin.

W bezkrytycznym przyjęciu przez Sądy orzekające opinii biegłego, w szczególności w jej części wskazującej na przyczyny wskazujące potrzebę obserwacji oraz w niewyjaśnieniu przyczyn, dla których wnioskodawca jej się nie poddał Sąd Najwyższy dopatrzył się rażącego naruszenia art. 233 § 1 i 2 w zw. z art. 3 § 2 k.p.c., uzasadniającego uchylenie zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu I instancji i przekazanie sprawy temuż Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy nie podziela natomiast pozostałych poglądów wyrażonych w uzasadnieniu rewizji nadzwyczajnej. W szczególności Sąd Najwyższy nie dopatrzył się rażącego naruszenia prawa przez Sąd Wojewódzki w tym, że w badaniach wnioskodawcy przez biegłych lekarzy w postępowaniu przed tym Sądem, nie brali udziału lekarze - przedstawiciele Związku Inwalidów Wojennych, bowiem lekarz taki brał udział w badaniu wnioskodawcy przed wydaniem orzeczenia przez Wojewódzką Komisję do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia [...] ani też, że takim naruszeniem było niewyjaśnienie przez Sąd, w jakim szpitalu miała się odbyć proponowana przez biegłego obserwacja. O tym, w jakim szpitalu ubezpieczony ma się poddać obserwacji decyduje Sąd orzekający w sprawie, natomiast sugestia, że obserwacja taka powinna się odbyć za pośrednictwem Specjalistycznej Przychodni dla Kombatantów przy Centralnym Szpitalu Klinicznym A.M. w W. jest co najmniej kontrowersyjna. Przychodnia ta bowiem pełni rolę służebną wobec kombatantów, co mogłoby rodzić wątpliwości co do obiektywizmu tej placówki.

Należy natomiast zgodzić się z poglądem, że orzeczenia Sądów obu instancji naruszają również interes Rzeczypospolitej Polskiej, w którym leży szczególna dbałość i wnikliwość w podchodzeniu do spraw osób, które doznały krzywd i represji podczas wojny w latach 1939-1945. Do takiego szczególnego traktowania tych osób zobowiązuje preambuła ustawy o kombatantach.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd uzupełni postępowanie poprzez poddanie wnioskodawcy obserwacji psychiatrycznej w wybranej przez Sąd placówce wyspecjalizowanej służby zdrowia, która w swej opinii zajmie stanowisko również do opinii lekarskiej prof. dr S., przedłożonej w postępowaniu z rewizji nadzwyczajnej.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy z mocy powołanych przepisów oraz art. 421 § 2 oraz art. 422 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

=====